

เบญจรงค์

รองศาสตราจารย์ เสนอ นิลเดช

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทความพิเศษที่ได้รับความเอื้อเฟื้อจาก

บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย

เบญจรงค์เป็นคำที่ใช้เรียกเครื่องถ้วยสิ่งของที่ใช้สอยกันอยู่ในสมัยอยุธยาตอนปลาย เครื่องถ้วยเหล่านี้ประกอบด้วยสี 5 สี คือ สีดำ แดง ขาว เหลือง เขียว เครื่องถ้วยเบญจรงค์นี้เป็นเครื่องถ้วยที่ไทยออกแบบและสั่งทำจากประเทศจีน ตามแบบและสีที่ไทยต้องการ

ตามจริงเครื่องถ้วยของจีนมีแพร่หลายในเมืองไทยมานานแล้วนับตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซ่งได้ให้อิทธิพลแก่ถ้วยชามสังคโลกของไทย

แต่ตามจริงแล้ว ถ้วยชามของสมัยราชวงศ์หงวน ได้ให้อิทธิพลแก่ถ้วยชามสมัยสุโขทัย ตลอดจนขบวนการลวดลายต่าง ๆ ได้ขยายไปถึงล้านนาไทย ดังจะเห็นได้จากลวดลายที่วาดลงบนชามและบนจานเป็นลายดอกไม้ชนิดดอกไม้ร่วงแบบ 5 กลีบ หรือลายกลีบบัวเชิงฐานตอนล่างของแจกันรูปปากผายแบบสุโขทัย

ลวดลายปูนปั้นอันเป็นอิทธิพลเกิดจากลวดลายแบบราชวงศ์หงวนแทบทั้งสิ้น ซึ่งตัวอย่างนี้ ได้จากการขุดค้นพบภาชนะคนที่ หรือไหต่าง ๆ ที่ทางล้านนาเป็นลายสมัยหงวนทั้งสิ้น แม้แต่ไหแบบสีหู สองหูที่หูเป็นรูปสัตว์เป็นไหสมัยราชวงศ์หงวน 3 ไหที่ขุดพบในเจดีย์ร้างที่วัดเวียงท่ากานที่จังหวัดลำพูน

ในสมัยอยุธยาตอนต้น ไทยได้มีสัมพันธภาพกับประเทศจีนมาก ได้ส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรี แต่ไปในฐานะจิ้มก้อง ซึ่งเป็นความเข้าใจผิดอะไรสักอย่างหนึ่งของไทยในสมัยนั้นและไทยเลิกส่งทูตไปประเทศจีนในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว¹

อิทธิพลของจีนได้ครอบคลุมถึงสภาพความเป็นอยู่ของไทย ซึ่งข้อนี้เราต้องยอมรับ เช่น รูปแบบจานหรือชาม ถึงแม้ว่าเราจะพูดว่าจานเชิง มีรูปแบบเป็นไทยแท้ ๆ ในรูปร่างเพราะจานเชิงมีเท้าสูง เป็นแบบที่ไทยใช้สำหรับวางในพื้นลาดหรือพื้นตะลุม แต่การเว้าขอบจานเป็นหยัก ๆ ก็ดีเป็นอิทธิพลจากจีน

คติการนิยมเครื่องถ้วยสีของไทยก็ได้อิทธิพลจากเครื่องถ้วยสีของไทยสมัยราชวงศ์หมิงของจีน พ.ศ. 2187 ในช่วงนั้นตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ถึงรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เครื่องถ้วยของจีนในแบบราชวงศ์หมิงที่เป็นแบบสามสีที่เรียกกันว่า “ชาไซ้” เครื่องถ้วยห้าสี เรียกกันว่า “จู่ไซ้”

ในยุคนั้นเครื่องถ้วยของจีนได้ครอบครองตลาดของไทย ส่วนการผลิตงานและชามแบบสังคโลกได้ถดถอยลดน้อยลงไป อาจจะเป็นเพราะว่าของจีนผลิตเป็นจำนวนมากมีทั้งของดีราคาแพงและชนิดเลวราคาถูก

เครื่องถ้วยเป็นสินค้าขาออกเป็นเครื่องถ้วยสำเภาด้วยดีเป็นอย่างดี ทั้งมีความบางเบาสะดวกในการใช้สอย การเขียนสีครามก็มีลวดลายแปลก ๆ ทั้งในขณะนั้นทางเปอร์เซียเป็นลูกค้ารายใหญ่ของประเทศจีนและกรุงศรีอยุธยาเป็นเส้นทางผ่านจากประเทศจีนไปยังเปอร์เซีย เราจะเห็นได้ว่าแม้แต่เครื่องราชบรรณาการของสมเด็จพระนารายณ์ที่ส่งไปบรรณาการพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ก็มีเครื่องลายครามของจีนส่งไปยังยุโรปด้วย อันเป็นการยืนยันถึงความนิยมในเรื่องเครื่องถ้วยของจีนในเมืองไทย

เราจะเห็นได้ว่าเครื่องลายครามเขียนเป็นลายแบบเทพพนม แบบไม่สู้จะปราณีตนัก หรือเขียนเป็นลายที่คลี่คลายมาจากลายแบบหมิงให้คติความนิยมแบบไทย อันเป็นโถแบบชนิดที่เรียกว่า โถทรงแดงจุกเป็นแบบตุ้มกลมยอดแหลมแบบดอกบัวทรงแดงจุกป้านหรือแบบทรงฝาโถ

โถแบบนี้เป็นแบบเก่าที่สุดในขบวนโถ แบบสมัยที่ใช้ในสมัยอยุธยาโดยมากรูปทรงต่าง ๆ เป็นแบบกระเตียดไปทางจีนมีรูปลักษณะแบบชามสมัยราชวงศ์หมิงมากที่สุด

ส่วนชามจะมีฝาชามชนิดที่เรียกว่า ชามปากไพล่ เป็นชามฝา เขียนลายเป็นชนิดดอกไม้แบบอิทธิพลราชวงศ์หมิง² พร้อมทั้งชามกลมชนิดแบบชามกะลา

เครื่องเบญจรงค์มาเฟื่องฟูในสมัยอยุธยาตอนปลาย ในสมัยพระเจ้าบรมโกศเพราะเป็นระยะที่ได้รับ การฟื้นฟูศิลปะมากที่สุด (พ.ศ. 2275 - พ.ศ. 2301) ทั้งเป็นระยะเวลาที่ยาวนานพอสมควร เราจึงกล่าวได้ว่า ก่อนที่จะมีลวดลายแบบเบญจรงค์ก็มีการเขียนลายไทยในถ้วยชามและโถอยู่แล้ว คือ โถแบบทรงแดงจุกป้าน ชามแบบชามปากไพล่ นับว่าเป็นแบบเก่ากว่าแบบเบญจรงค์

โถที่เราพบเห็นเราเรียกว่า โถทรงแดงจุกป้านนั้น รูปแบบเป็นแบบสูงรีมีขาเตี้ย ๆ ไม่เป็นเชิงแบบชามเชิง

ลักษณะโถเช่นนี้เป็นแบบโถสมัยราชวงศ์หมิง แต่ไทยเราได้เปลี่ยนจุกที่ฝาโถเป็นจุกป้าน

เราจำแนกรูปลักษณะเครื่องถ้วยของสมัยอยุธยาออกเป็นดังนี้คือ

-โถ แบ่งเป็นโถใหญ่และโถเล็ก

-ชาม

-จาน

โถ

โถเบญจรงค์สมัยอยุธยาเท่าที่พบแบ่งเป็นโถใหญ่และโถเล็ก

โถใบใหญ่เป็นแบบชนิดโถอบ เป็นแบบทรงเตี้ยจุกปานมีสามขนาด ใหญ่ กลาง เล็ก

ลายที่พบเป็นลายเทพพนมแบบท้องพลุ้ย

ที่เรียกว่า เทพพนมท้องพลุ้ยเพราะขบวนการเขียนลายเทพพนมเป็นจีน คือเขียนอย่างไม่พิถีพิถัน ลายประกอบเป็นลายดอกไม้ ใบไม้ ลายโบริ้นพื้นลายสีเขียว ตัดเส้นดำ ลายดอกไม้เป็นแบบดอกเหมือนเกล็ดเต่า พื้นโถเป็นสีฟ้าและสีแดง ลายแบบเจ็ดสีกรอบลายแบบกลีบพาน ดอกช่อกลีบพานเป็นก้านต่อดอกแบบดอกมะลิ

โถแบบยอดทรงมัน มีพบมากแต่ชนิดฝาโถทรงมันอย่างแหลม ชนิดถูกต้องตามแบบมีพบน้อยมาก

ฝาโถจุกทรงมันแบบลูกแก้ว จะพบมากที่สุด แบ่งออกเป็นยอดขนาดใหญ่ กลาง เล็ก ลายที่เขียนเป็นลายแบบก้านต่อดอกที่เชิงเขียนเป็นลายกรวยเชิงทั้งขอบบนและขอบล่างของโถ

การที่เขียนเป็นลายก้านต่อดอก ถ้ามองเพียงผาด ๆ จะเหมือนดอกกรัก จึงเรียกเป็นสามัญว่า โถลายดอกกรัก ตามที่กล่าวมาแล้วว่า เขียนเป็นลายก้านต่อดอกแบบกรักร้อยแต่เป็นเฉพาะวิธีเขียนเป็นแบบถนัดของช่างจีน เมื่อคนไทยเห็นมีลักษณะเหมือนเอาดอกกรักมาร้อย จึงเรียกว่าลายดอกกรัก

พื้นสีโถจะมีพื้นเป็นสีเขียวและพื้นสีแดง ซึ่งโถขนาดใหญ่ใช้เป็น โถอบ ขนาดกลางใช้เป็น โถแกง ขนาดเล็กใช้ใส่น้ำเชื่อม ที่เราเรียกกันว่า โถน้ำวุ้น โดยใช้โถน้ำวุ้นอยู่กลางเรียงจานเชิงโดยรอบ

ที่เรียกว่าโถน้ำวุ้น เพราะในสมัยอยุธยาน้ำวุ้นน้ำเชื่อมและข้าวต้มน้ำวุ้น เป็นขนมหวาน ซึ่งเราใช้มาจนสมัยรัตนโกสินทร์

รูปแบบของโถ๊ะทองเหลืองหรือโถ๊ะแบบเท่าข้างก็มีลักษณะแตกต่างกัน ของอยุธยาเท่าที่พบตอนเชิงมักจะไม่ใช่ลูกแก้วคั่นซึ่งผิดกับสมัยรัตนโกสินทร์ซึ่งดีทั้งรูปทรงและความแข็งแรง เพราะเป็นของสั่งจากประเทศจีนควบคู่ไปกับถาดทองเหลืองซึ่งสั่งจากประเทศจีนเช่นกัน

โถทรงโกศ เป็นโถทรงรูปแบบที่ไทยสั่งไปทำจากประเทศจีน ที่พบเก่า ๆ เป็นขนาดโถน้ำวุ้นและโถแกง

ที่เรียกว่าทรงโกศเพราะมีลักษณะเช่นเดียวกับโกศ โถสมัยอยุธยาที่ขุดได้ในวัดพระศรีสรรเพชญ์แต่ได้ลดขนาดเตี้ยลงมาเพื่อให้เหมาะสมกับการใช้ตั้งในโถ๊ะอาหารหรือตะลุ่ม ลายที่เขียนเป็นลายดอกไม้แดงแบบก้านขด ลายเทพพนม ลายกินรี ส่วนลายที่เขียนเป็นแบบเทพพนมนรสิงห์พื้นดำ รูปแบบทรงฝาโถเข้าใจว่าเป็นของสั่งในต้นรัตนโกสินทร์ (แต่ก็ทำรูปร่างไม่เหมาะสม มีขนาดเทอะทะ พบน้อยอาจจะเป็นการสั่งตามอย่างอยุธยาแต่ช่างจีนทำไม่ได้ดีถึงขนาดจึงเลิก ต่อมาก็คงพิถีพิถันในรูปแบบจึงได้ดั้งเดิม ก็เป็นไปได้)

โถทรงโกศชนิดพื้นนอกเป็นสีเขียวที่ขอบโถ เชิงโถดินโถเป็นลายเชิง ที่ฝาเขียนยอดเป็นลายเชิงก็พบแต่น้อยมาก

ขบวนการเขียนลายแบบพิเศษ ที่พบน้อยคือ ชนิดสอดเส้นสีทอง หมายถึง การตัดเส้นด้วยสีทอง

ในตำนานเครื่องโต๊ะของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้กล่าวถึง พระยาโบราณราชธานินทร์ได้เก็บรวบรวมเศษขามเบญจรงค์ไว้เป็นตัวอย่างอยู่ในพิพิธภัณฑเจ้าสามพระยา ว่ามี ชนิดสอดเส้นสีทอง คือ การตัดเส้นลายเป็นสีทอง พื้นเป็นแบบพื้นสีธรรมดालายประกอบเป็นลายใบไม้ ดอกไม้แบบเล็ก ๆ เท่าที่พบในปัจจุบันเป็นแบบฝาโถทรงมัน เป็นแบบลายชนิดกินรีรำ พื้นสีสอดสอดเส้นสีทองลายประกอบเป็นลายดอกไม้ และชนิดโถทรงโกศเป็นรูปกินรีคู่ ลายประกอบพื้นลายเป็นลายใบไม้ ดอกไม้

ลายกินรีนี้นับว่าหายากที่สุดคงเป็นลายที่สั่งเข้ามาน้อยหรือก็ไม่เป็นของราชสำนักสั่งเพราะพระยาโบราณราชธานินทร์ขุดพบเศษขามชนิดสอดเส้นสีทองในบริเวณพระที่นั่ง พระวิหารสมเด็จพระราชวังโบราณ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

โถขนาดเล็กสมัยอยุธยามีมากมาย มีชนิดจุกตุ่มกลมเล็กใช้เป็นโถแบ่งเครื่องสำอางและโถทรงแต่งจุกตุ่มกลมเล็กแหลมซึ่งมีมากกว่าจุกโถแบบทรงแต่งจุกป้าน

โถเครื่องสำอางชนิดจุกตุ่มกลมเท่าที่พบพื้นภายในสีขาว ภายนอกเขียนเป็นลายเทพพนมกินรี ลายประกอบเป็นแบบลายเปลวแบบชนิดกนกเปลว แต่จะเห็นได้ว่าช่างเขียนจีนมีความชำนาญในการเขียน โดยสามารถเว้นขอบขาวของลายเปลว ทำให้ดูเหมือนว่าลายเปลวสีแดงนั้นตัดด้วยเส้นขาว ความจริงแล้วเป็นการเว้นช่วง

โถทรงแต่งจุกตุ่มกลมแหลมนี้เป็นโถที่ใช้ประกอบเป็นโถแกง, โถเลื่อมแกง, เครื่องเคียงและโถน้ำอุ่น ในชุดเบญจรงค์นรสิงห์มากกว่าอย่างอื่น ส่วนโถกลมแบบเครื่องสำอางนั้น ที่ขอบปากโถเป็นเส้นฝามีขอบเส้นลวดเขียนลายเทพพนมนรสิงห์ ลายดอกไม้ ใบไม้ ลายกลีบบัว บางชนิดเป็นเฟืองรอบตัวเขียนลายตัดเส้นสีทองที่ฝาโถเจาะรูสำหรับใส่ยอดทอง ที่เรียกว่ายอดปริกเป็นยอดหุ้มทองหุ้มลายที่ปั้นด้วย ชั้นเพชร คือ ครั่งผสมชันยาเรือปั้น ลายหุ้มด้วยทองใบใหญ่ ฝังพลอยสีสีรองซับ รองซับ หมายถึงการไล่สีตามสีพลอยที่ฝังบนยอดปริก

หม้อน้ำสมัยอยุธยาทรงแบบที่เรียกว่า **กลศ** เขียนลายกลีบบัวที่ตัวและฝา แต่ส่วนมากดินที่ปั้นเป็นดินปีนเคย โถแบบนี้คงใช้สำหรับทำน้ำมนต์ที่เรียกว่า **กลศ** นั้นเป็นเทพมนตรี แบบของพวกพราหมณ์ใช้เรียกกันหลายชื่อ เช่น กลศ กลด กรด

สมัยโบราณถือเป็นมงคลอย่างหนึ่งในแปดอย่าง หมายถึงความเจริญมั่งคั่งงอกงามให้ความร่มเย็นเป็นที่กำเนิดของชีวิตและหมายถึงสตรีเพศ

ส่วนคำว่าดินปีนเคย ปั้นเป็นกระเบื้องที่เรียกกันว่าดินดิบ ธรรมชาติจริงไม่ใช่ดินดิบ เป็นแต่นี้อดิน หยาบผสมหินพื้นน้อยเป็นของที่ทำไม่ละเอียดแม้แต่การปะเสดิน มีแต่ความเหนียว เนื้อกระเบื้องไม่แกร่ง ไม่มีเสียงกังวาล จึงไม่ค่อยจะสู้เป็นของนิยมในยุคนี้

ขามสมัยอยุธยาเท่าที่ค้นพบทั้งขามทรงบัว ทรงมะนาวตัด ขามปากไปปล่เป็นขามฝา เพราะขามไทยนิยมมีฝาครอบ

ขามทรงบัวแบบลายครามอาจจะไม่มีฝาดเพราะเป็นคตินิยมแบบจีน ถ้าเป็นขามสีเราจะพบมีฝาดและไม่มีปนกันไป

ขามสมัยอยุธยาที่เป็น**ขามสีแบบเบญจรงค์**ได้แก่ขามทรงบัวชนิดสูง ขามแบบทรงมะนาวตัด ขามทรงบัว ชนิดเบญจรงค์มีลายที่พบมากพอกับขามเบญจรงค์นรสิงห์ ได้แก่ ขามทรงบัวลายเทพพนมท้องพลู ลายดอกไม้แบบดอกไม้ร่วงหรือกลีบบัวในสมัยราชวงศ์เหม็ง ลายช่องกระจกแบบย่อเหลี่ยมไม้สิบสอง ลายเจ็ดสี ลายดอกไม้แบบเกล็ดเต่าสองสี

ขามเหล่านี้พื้นกลายเป็นสีแดง แสด เขียว ฟ้า เหลือง ชมพู ลายแบบพิเศษเช่น หนุมานอยู่ในลายช่องกระจกก็เคยพบน้อยมาก

ขามแบบทรงมะนาวตัดก็มีเขียนลายแบบทรงบัว เท่าที่พบมากที่สุดเป็นลายชนิดลายเจ็ดสีที่เขียนเป็นช่องแบบกลีบพาน ลายภายในช่องกลีบพานที่มีสีต่างๆ สลับกันใบนั้นเขียนเป็นลายแบบก้านต่อดอกเป็นดอกกลมกลีบเล็กมนแบบดอกมะลิ

ขามทรงบัวที่เขียนชนิดประณีต ได้แก่ ลายเทพพนมนรสิงห์พื้นในขามเป็นสีเขียวใส กลางขามเป็นลายกลีบบัวชนิดบัวลายพันธุ์ยักษ์ ที่ขอบเชิงภายในของขามเขียนเป็นลายคชกรีช ขามสามชนิดนี้จำแนกลายได้หลายอย่าง วังการเขียนก็ประณีต อาจจะเป็นขามที่เป็นของหลวงสั่งเข้ามาก็เป็นได้

ลายแยกออกได้เป็นลายเทพพนม เทพนรสิงห์ เทพพนมยักษ์ เทพพนมสิงห์ เทพพนมกิเลน ซึ่งหมายถึงมีเทพพนมและยักษ์ สิง ครุฑ กิเลน ประกอบด้วย ด้านละสี่ลาย ใบหนึ่งเขียนเป็นแปดรูปและมีลายเทพพนมสิงห์ แต่พบเขียนในโถแบบทรงมัน

นอกจากนี้ก็มีลายราชสีห์ ประกอบด้วยลายช่องกระจกหรือลายแบบลายประจำยาม พื้นขามก้านดอกจะระบายสีขาว ซึ่งเรียกว่าเหยียบพื้นขสาไว้ พื้นในขามเป็นสีเขียว

ขามทุกชนิดที่กล่าวมานี้เท่าที่พบแบ่งออกเป็น สามขนาด คือ ใหญ่ กลาง เล็ก ลายที่พบมากที่สุดได้แก่ลายพนมนรสิงห์แบบพื้นดำ เพราะแต่เดิมเราเข้าใจกันว่ามีแต่พื้นดำและไม่ได้เขียนแพรวหลาย พื้นนอกจากมีสีดำแล้ว ที่พบมีสีน้ำเงิน สีเขียว และสีแดง แต่มีพบน้อยกว่าพื้นสีดำ

จากขามชุดดังกล่าวแล้วยังมีขามชนิดไม่มีฝาด เป็นขามทรงเตี้ยกว่าทรงบัวแต่สูงกว่าทรงมะนาวตัด ขอบก้นขามกว้างมากกว่าทรงทรงบัวและมะนาวตัด รูปลักษณะเป็นทางจีน เนื้อกระเบื้องหยาบบางเบา กว่าขามเบญจรงค์แบบเทพพนมนรสิงห์ หรือเทพพนมท้องพลู ลายที่เขียนเป็นลายดอกไม้ ใบไม้ชนิดละเอียด และแบบลายบัวแบบเหม็ง ลายบางแบบพื้นกลายเป็นสีแดงหรือสีน้ำเงิน มีสอดเส้นสีทองที่ขอบปากขามด้านในเขียนเป็นลายคชกรีช เท่าที่พบมีหลายขนาดแบบห้าใบเถา

ขามชนิดนี้เมื่อพิจารณาดูแล้ว หากคำตอบไม่ได้ว่า สมัยอยุธยาใช้จัดสำหรับอย่างไร แต่ตามทางสันนิษฐานคงจัดแบบสำหรับเปิดสะดวกแก่การยกหรือคงใช้ตามวัดและต้องมีผู้คอยปรนินัติดูแลในขณะที่สำหรับนี้ตั้งอยู่ก็เป็นได้

ขามสมัยอยุธยาเท่าที่ใช้สอยกันอยู่และมีตกเหลือมาให้ได้พบเห็นในปัจจุบันนี้ ได้แก่ จานเชิง และจานก้นแบบธรรมดา

จานเชิงเราจัดว่าเป็นจานแบบไทยแท้ๆ ที่เราใช้ทั้งเป็นจานกับข้าวและจานข้าว โดยใช้ใบเล็กเป็นจานกับข้าว และใบใหญ่เป็นจานข้าว วางบนโต๊ะทองเหลืองมีฝาชีหุ้มครอบกันสกปรก

การจัดสำรับข้าวเช่นนี้ เราจะเห็นได้จากภาพเขียนโบราณสมัยอยุธยา และต้นรัตนโกสินทร์ โดยดูจากภาพเขียนวังสวนผักกาด กรุงเทพฯ และจิตรกรรมฝาผนังที่พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกรุงเทพฯ

จานเชิงนี้มีหลายขนาดตั้งแต่ใหญ่ไปหาเล็ก เรียงให้เป็นเถาเท่าที่พบมีทั้งกระเบื้องเนื้อดินแบบเนื้อแกร่ง และกระเบื้องเนื้อดินแบบปังกะ

จานเชิงแบบชนิดเนื้อแกร่งที่พบมีทั้งแบบไม่ประณีตที่เขียนแต่พอให้เป็นลายแต่ชนิดที่ประณีตจะมีพื้นนอกเป็นลายที่บสี ส่วนในพื้นเล่นสีต่าง ๆ กัน ลายเป็นแบบใบเทศก้านต่อดอกเขียนอย่างประณีตแม้แต่ชนิดดินปังกะก็เขียนอย่างประณีตมาก เล่นสีพื้นภายในแตกต่างกัน ถ้าเป็นชนิดดินปังกะ สมัยอยุธยาและกรุงเทพฯ เราจะไม่สามารถแยกได้ว่าเป็นสมัยใด

แต่มีอยู่ชนิดหนึ่งที่เขียนบนกระเบื้องเนื้อแกร่งด้านนอกเขียนเป็นลายเจ็ดสี แต่ภายในจานเขียนเป็นลายกลีบบัวกลางเกสรบัวเขียนเป็นฝักสีเขียวแต้มเม็ดเหลือง ซึ่งเราแยกได้ทันทีว่าเป็นสมัยอยุธยา เพราะเราพบจานแบบเขียนลายบัวตามหน้าบันและซุ้มประตูที่วัดมหาธาตุ ราชบูรณะ และวรเชษฐารามที่จังหวัดอยุธยา

ดังได้กล่าวแล้วว่าในสมัยอยุธยามีจานแบบก้นแบนใช้ติดลายหน้าบันวัด ลายที่พบมีแบบเทพพนม ท้องพลุ้ย ลายช่องกระจกดอกไม้ และ ลายกลีบบัว ซึ่งมีทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก การที่จะนำจานชนิดนี้มาใช้คงไม่สู้จะเป็นที่นิยมกัน เพราะพบน้อย ส่วนใหญ่ใช้จานเชิงเป็นหลัก

ครั้นถึงสมัยกรุงธนบุรี เริ่มตั้งแต่พ.ศ. 2310 – 2325 เป็นระยะรัชกาลเพียง 15 ปี การที่จะสั่งของใช้เข้ามาเป็นของหลวง คงจะมีน้อยมาก ส่วนใหญ่คงจะมีของเครื่องใช้เช่นในสมัยอยุธยา ทางพ่อค้าจีน ก็คงนำเข้ามาขายอยู่ด้วย ถึงแม้จะไม่สั่ง

การที่เราจะกำหนดลักษณะขามเบญจรงค์ ว่าสมัยกรุงธนบุรีมีลักษณะเช่นไร เป็นข้อที่กำหนดได้ยาก แต่มีขามชนิดหนึ่งที่เรียกกันว่า **ขามเจ้าตาก** มีรูปทรงแบบทรงมะนาวตัดเป็นขามลายพื้นทองสีทอง เป็นแบบทองขีดไม่สุกปลั่ง ตัวลายที่เขียนเป็นลายดอกไม้พื้นเียวขามเป็นสีเขียวอมสีฟ้าแตกต่างกับพื้นในขามเบญจรงค์สมัยอยุธยา ซึ่งเป็นแบบสีเขียวสด

ขามแบบนี้จัดเป็นขามที่หายากที่มีน้อยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการประกวดและมีการให้รางวัลและตีตราครั้งติดโบว์แดงที่ก้นขาม

ขามพระเจ้าตากนี้ตกอยู่ในสมัยปลายรัชกาลแผ่นดินเคียนหลงซึ่งเป็นระยะ พ.ศ. 2275 – 2338 ซึ่งปลายรัชกาลแผ่นดินเคียนหลงอยู่ในระยะต้นรัชกาลที่ 1 แห่งราชวงศ์จักรีของไทย

ขามเบญจรงค์สมัยรัตนโกสินทร์ ปรากฏในพระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ 1 ว่าได้ไปสั่งขามของหลวงโดยให้ปรับปรุงลายให้ดีขึ้น ขบวนการสั่งก็พิถีพิถันทั้งลวดลายและรูปทรง ขณะนั้นประเทศจีน ขบวนการช่างก็เจริญสูงส่งเพราะแผ่นดินเคียนหลงได้ทรงอุปถัมภ์ขบวนการช่างทุกสาขาของประเทศจีน ทั้งได้ตั้งกรมศิลปากรจีนขึ้น

ขบวนลายที่ไทยส่งไปก็เปลี่ยนรูปแบบเป็นขามฝาทรงปากบัวผายเป็นขามลายเทพพนมครุฑและภายในเรื่องรามเกียรติ์ ในลายที่เรียกว่าช่องกระจก ลายประกอบเป็นลายก้านขดหรือก้านขนด กนกเปลว ตัดเส้นเรียบร้อย พื้นลายของขามที่พบเป็นแบบสีแดงและสีแดง ลายในพื้นที่ขามเป็นสีขาวที่กลางขามเขียนลายกนกและที่ขอบก็เขียนลายคดกริชเช่นกัน อันเป็นวิธีการแบบใหม่แตกต่างจากขามสมัยอยุธยาและกรุงธนบุรีที่นิยมพื้นในขามเป็นสีเขียว

ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 2 ไทยเราพิถีพิถันในขบวนลายต่างๆอยู่มาก ทั้งสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์พระบรมราชินี ก็ทรงเป็นพระธรรมาในขบวนชุดต่าง ๆ ทั้งชุดควาหวานของห้องเครื่องฝ่ายใน

ขามที่สั่งนี้มีทั้งขามฝาจานเชิงโถต่าง ๆ อย่างมากมาย โถทรงโกศที่สั่งทรงพิถีพิถันมากกว่าสมัยอยุธยาจะเห็นได้จากทรงและฝาของเดิมฝาคลุม ทรงโถอ้วนก็เปลี่ยนเป็นผาย ลายลูกแก้วยอดโถก็สั่งได้ส่วนสัด เฉพาะฝาขามก็แก้ทรงให้สูงขึ้นฝาคลุมขึ้น ตอนระฟามีลวดคิ้วที่เรียกว่าทรงโกศนั้น อาจจะเป็นเฉพาะทรงสูงขึ้นฝาคลุมขึ้นจึงเรียกกันว่าขามทรงโกศลายที่สั่งเขียนและให้แบบอย่างไรก็เป็นลายไทยที่ประณีตและนิยมแบบลายน้ำทอง คือพื้นเป็นสีทอง และขามพื้นสีต่าง ๆ ตลอดจนขามชนิดพื้นขามพื้นขาวธรรมดา แต่ตัวลายเล่นสีต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งจานเชิงโถทรงโกศ ขามฝาชนิดธรรมดา ขามทรงโกศ โถทรงมัน

ขามสมัยนี้นิยมเขียนเป็นลายสีพื้นเป็นสีต่าง ๆ เช่น ดำ, ม่วง, แดง, แสด, เหลือง, ชมพู เขียนกรอบที่บรรจุภาพเป็นกรอบแบบพุ่มข้าวบิณฑ์มีกนกเรียบร้อยหรือเดินกรอบเป็นเส้นลวดภาพเขียนทั้งเทพพนม เทพรา เติ่มองค์และเครื่องอยู่ในวงโค้งของกนก ภาพหมุนามขามลายเทพพนมพื้นขาวแทนที่จะเหยียบพื้นขาวไว้เช่นสมัยอยุธยา

ขามทรงโถสมัยนี้เขียนลายดอกไม้ใบไม้สลักสีพื้นทอง ลายดอกไม้เป็นชนิดก้านต่อดอก ลายกลีบบัวภายในช่องลายกลีบบัวเป็นลายก้านต่อดอกสลักสีซึ่งมีส่วนเป็นสีน้ำเงินและสีเขียวใส บางแบบเป็นกลีบบัวสลักสายไฟพะเนียง

ส่วนขามฝาประเภทลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายเกล็ดเต่า ลายเทพพนมพนพเคราะห์ ลายเทพยดานพเคราะห์ ลายเทพชุมนุม เราก็จัดว่าเป็นขามที่เป็นชนิดของหลวงสั่ง

จานเชิงสมัยนี้จัดว่าขบวนลายที่เขียนเป็นลายก้านขด ลายก้านต่อดอกภายในช่องกลีบบัวสลักลายไฟพะเนียง ลายประจายาม มะลิเลื้อย ซึ่งลายเหล่านี้เขียนอย่างประณีตและสอดสีอย่างสวยงาม

ขามบางแบบก็มีทั้งเขียนลายนอกภายใน มีพื้นที่สีต่างกัน นับได้ว่าขามในสมัยรัชกาลที่ 2 นั้นมีความประณีตสวยงามมาก

ถ้วยชา การดื่มชาเป็นที่นิยมของชาวไทยมาตั้งแต่สมัยอยุธยา แต่คงนิยมบ้านชาชนิดใหญ่และต้องเป็นบ้านขัดผิว บ้านผิวเราไม่นิยมกัน

การคุมเครื่องที่ขาแบบต่าง ๆ ยังคงสู้ไม่ถอยนักแต่มีถ้วยแบบถ้วยตั้งเต คือที่ขาแบบจีนโดยเฉพาะ จานรองมีขาสูงตอนกลาง จานกลางตลอดเขียนลายเบญจรงค์แบบอยุธยา พื้นในขาภายนอกเป็นลายนรสิงห์หรือสิงห์เพลิง ส่วนฝาเป็นลายครุฑยุคนาค ส่วนถ้วยเขียนเป็นลายสิงห์ คชสิงห์ เป็นชุดขาแบบจีน

สมัยพระนั่งเกล้าฯ ทรงนิยมศิลปะทั้งแบบจีนและยุโรปโดยเราจัดว่าเป็นศิลปะแบบพระราชนิยม การสั่งถ้วยชามต่าง ๆ จึงสั่งกันตามพระราชนิยมทั้งของหลวงและของขุนนางหรือพ่อค้าจีนนำเข้ามา เราจะเห็นว่าลวดลายก็เกิดคตินิยมแบบลายละเอียดแบบนกเขาไม้ ลายน้ำทอง ลายแบบดอกเบญจมาศ ลายมวงคลแปด บางครั้งมีชามแบบลายนอก ลายในเขียนสีแบบลายช่องกระจกเป็นภาพแบบจีน แต่ลายด้านนอกเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ หรือด้านนอกเขียนเป็นลายแปดช่อง โดยเขียนลายแบบดอกไม้ละเอียดแทรก ลายมวงคลแปดตามคติขิงเงินลงไปลายนั้น ๆ

และมีลายอีกแบบหนึ่งที่นักสะสมของเก่านิยม เรียกว่า ลายวิชาเยนทร์ ตามจริงแม้แต่ลายเฟื่องที่ ฝาหรือลายเฟื่องที่ขอบตัวชามหรือโถก็ตาม เขียนเป็นลายแบบดอกพุดตานไบเทศแบบเป็นช่อง ที่ยอดขอบ ช่องผกกลายไบเทศฝรั่งแบบซุ้มประตูหน้าต่าง วิหารพระพุทธไสยาสน์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ

ถ้าหากจะเปรียบเทียบลายนี้จะมีลักษณะการผกกลายเช่นเดียวกันกับการเขียนลายที่เสาชิงช้า อุโบสถวัดเทพธิดารามเป็นที่สุด และชามพวกนี้ตรงกับสมัยแผ่นดินเต้ากวง (พ.ศ. 2364-พ.ศ. 2393) ส่วนแผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ (พ.ศ. 2367-พ.ศ. 2394) เราจะเห็นได้ว่าการช่างถ้วยชามของจีนเจริญถึงขีดสุด แต่รัชกาลเฉียนหลง (พ.ศ. 2279-พ.ศ. 2336)

ปลายรัชกาลเฉียนหลงตรงกับรัชกาลพระนั่งเกล้า เป็นการแก้อึดข้องใจในเรื่องลวดลายแบบวิชาเยนทร์ว่าเป็นสมัยอยุธยา เพราะถ้วยชามแบบที่เรียกว่าเป็นฝรั่งกึ่งใส อันเป็นแบบทางยุโรปสั่งจากประเทศจีนก็เริ่มในสมัยเต้ากวงเป็นส่วนใหญ่และฝรั่งเริ่มมีอิทธิพลในประเทศจีน

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ ได้ตั้งเตาเผาเครื่องกระเบื้องแบบจีนแต่เป็นการเขียนเบญจรงค์ประดับปรายค์ หรือ เขียนชามฝาแบบลายพุ่มข้าวบิณฑ์โดยใช้พวกเลกพราหมณ์เป็นผู้เขียน ตั้งเตาเผาที่วัดสระเกศฝีมือไม่สู้ดีนัก แม้จะเขียนลายเก่งแต่ความชำนาญไม่เหมือนช่างจีน เพราะการเขียนลายสีแบบชามบนขาไม่ง่ายเหมือนเขียนสีฝุ่นตามผนังหรือเสา สีทองก็ขีดด้วย สีที่เขียนหนาทึบ จะเห็นว่าบางครั้งใช้ชามแบบลายคราม แบบปากไปล์มาเขียนสีทับ แต่ก็หลุดออกทำให้เห็นลายครามด้านใน

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ไทยขาดการส่งทูตไปเมืองจีนเพราะถูกปล้นกลางทางและเป็นระยะที่จีนเริ่มผันผวนทางการเมือง การสั่งถ้วยชามเป็นแบบของหลวงคงมีเข้ามาใช้บ้างเช่น ชามทรงพุ่มข้าวบิณฑ์แบบมีเชิง ใช้วางในตะลุ่มและโถเบ็ดเตล็ดเช่นโถปริก แต่ลายครามกลับเป็นที่นิยมอย่างมากมาย ประเพณีการตั้งโต๊ะบูชาตามแบบอย่างจีน แต่คุมเครื่องตั้งตามใจชอบตามแบบอย่างไทย สนใจกันมากในสมัยนี้

ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนครตั้งเจดีย์ถมบุดองคีใหญ่สูง 1.50 เมตร เป็นเจดีย์ทรงกลมฐาน ผายแบบนครปฐมเป็นถมปิดทั้งองค์ใส่ลวดลายแบบไทย นับเป็นถมปิดชิ้นใหญ่ที่สุดเท่าที่พบในประเทศไทย

นอกจากนั้นสิ่งของเครื่องใช้ประกอบกับสมณศักดิ์ที่เป็นถมปิดเขียนลายแบบลายเบญจรงค์ ก็มีสั่งจากจีนแพร่หลายมาก

กระเบื้องที่สั่งทำสำเร็จรูปเป็นดอกไม้ ดอกโต ๆ สีต่าง ๆ นำมาประดับพระอุโบสถวัดและศาลาเช่นที่วัดราชประดิษฐ์ และวัดเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนนทบุรี กระเบื้องที่สั่งจากประเทศจีนเป็นดินแบบดินปังกะและสมันนี่คงสั่งจากจีนและโถแบบทรงโกศลายน้ำทองและเขียนสีแบบดินปังกะประกอบกับไทยเริ่มมีการค้ากับประเทศยุโรป งานชามแบบยุโรปเข้ามาแพร่หลายในเมืองไทยชนิดนี้กระเบื้องไม่มีเสียงแกร่งเขียนสีม่วงแดง เขียนอย่างไม่ละเอียด พอเป็นตัวอย่างได้

สมัยรัชกาลที่ 5 ใช้ถ้วยชามแบบใหม่แม้แต่ชุดเลี้ยงพระแต่ลวดลายเบญจรงค์ก็ยังไม่เลิกเสียทีเดียว เช่น ประดับลายเบญจรงค์วัดราชบพิธทั้งวัดอันเป็นวัดสร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 การทำพนักกำแพง ลวดลายบัวต่าง ๆ ทำอย่างประณีต การประดับปราสาทพระเทพบิดรองค์เดิม เป็นกระเบื้องแบบดินปังกะเคยมีมาแต่สมัยรัชกาลที่ 4 แล้ว ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ทำใหม่หลังไฟไหม้ได้ประดับอย่างวิจิตร

คราวปฏิสังขรณ์วัดพระแก้ว พ.ศ. 2425 กระเบื้องประดับยอดปราสาทพระเทพบิดรและเครื่องแต่งตัวยศยี่นเฝ้าประตูก็สั่งเผาเคลือบในคราวนี้

ในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้ เป็นระยะเวลารัชกาลที่ยาวนานและนิยมศิลปะนานาประการโดยเฉพาะเครื่องกระเบื้อง เครื่องถ้วยมีเข้ามาในประเทศไทยอย่างมากมายทั้งแบบจีนและแบบยุโรป

แบบจีนเรานิยมเรียกว่า **เสาชิงช้าสั่ง** เพราะพ่อค้าแถบบริเวณตั้งแต่ประตูผีหรือประตูสำราญราชวรจรจนถึงสี่กั๊กพระยาศรี จะสั่งเครื่องถ้วยเครื่องกระเบื้องเข้ามาอย่างมาก รวมทั้งเครื่องตั้งโต๊ะบูชาตามคติจีนแต่ตั้งเครื่องตามแบบไทยนิยมว่างาม ซึ่งเป็นพระราชนิยามอย่างหนึ่ง

ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการประกวดเครื่องโต๊ะต่าง ๆ การตั้งโต๊ะเครื่องบูชา มีตั้งโต๊ะขวางหลังและโต๊ะหน้าตั้งเครื่องเช่น ซึ่งเป็นคนละอย่างกับโต๊ะตั้ง **ป้ายชื่อ** บรรพบุรุษซึ่งต้องมีตัวรองตั้งรับตู้ใส่ป้ายชื่ออีกชุดหนึ่งต่างหาก

การตั้งโต๊ะบูชาตามแบบจีน แต่เป็นการจัดตามความพอใจของไทย มีมาแต่ครั้งรัชกาลที่ 4 แล้วเช่นชุดที่เรียกว่าชุด **กิมตั้ง** ซึ่งพระยาโชฎีกกราชเศรษฐี (พุก ต้นตระกูล โชติพุกกณะ) ได้ทูลขอให้กรมขุนราชสีห์วิกรมทรงคิดแบบอย่างตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 แล้วและได้กลายเป็นต้นแบบขบวนการเล่นเครื่องถ้วยในสมัยรัชกาลที่ 5

ทำไมจึงเรียกว่าชุดโต๊ะ**กิมตั้ง** ถ้าพูดขบวนการแล้วการจัดโต๊ะก็เป็นแบบจีน แต่โต๊ะแบบจีนมีโต๊ะขวาง โต๊ะโหลหรือโต๊ะวางเครื่องเช่น

ที่โต๊ะขวางมีที่เผาเครื่องหอม แจกัน 1 คู่ เชงเทียน 3 คู่ ส่วนโต๊ะแบบ**กิมตั้ง**มีโต๊ะขวาง โต๊ะโหลหรือโต๊ะเครื่องเช่น แต่มีลิ้นแล แจกัน กระบอกปัก กระถางรูป แจกันหลายคู่ เชงเทียนวางอย่างมากมาย แต่ลายต่าง ๆ ก็จัดเป็นลายเดียวกัน

ปัจจุบันยังมีการตั้งโต๊ะบูชาแบบไทยขบวนจีน แต่มีโต๊ะหน้าโต๊ะเดียว เช่นในงานเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน เช่นที่วัดพระเชตุพน เป็นต้น

ในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้ก็ได้มีการส่งถ้วยชามสีต่าง ๆ จากเมืองจีนเข้ามามากมาย เป็นการส่งลอกเลียนแบบเบญจรงค์พื้นดำ ได้แก่เครื่องตั้งบูชาตามแบบชุดกิมตั้ง แต่ในปัจจุบันสิ่งของเหล่านี้พลัดแตกชุดจนรวมกันไม่ติดเพราะเลิกนิยมเล่นการตั้งโต๊ะบูชา

ในสมัยรัชกาลที่ 6 – 7 มีการประกวดประชันกันมากเกี่ยวกับถ้วยชา มีทั้งถ้วยชาแบบชุดชาสีและชุดลายคราม ซึ่งเราสามารถพูดได้ว่าไม่มีสมัยใดที่จะมีการส่งถ้วยชามมากมายเท่ากับสมัย **พระพุทธเจ้าหลวง** รัชกาลที่ 5 ทำให้เกิดชุดน้ำชาต่าง ๆ อย่างมากมาย รวมทั้งป้านน้ำชา ซึ่งประเพณีการชงน้ำชาด้วยป้านเรามีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้วแต่ไม่ทราบแบบฉบับแน่นอนเหมือนสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งสมัยรัตนโกสินทร์มีแบบฉบับที่เป็นแบบไทยแต่สั่งให้จีนทำเช่นชุดจีนแต่จีนก็ไม่มี

ชุดจีนในที่นี้คือ ถาดแบบสี่เหลี่ยม มีถ้วยสี่ใบ มีถ้วยชงชา มีถ้วยรองหนึ่งใบ ถาดนั้นมีกระทั่งทองคำถึงทองเหลือง กะไหล่เงินและกะไหล่ทอง

ชุดถ้วยสี่ จะเป็นชุดถาดกลมมีลิ้นหรือถาดกระเบื้องมีลิ้นหรือกระเบะมุกสี่เหลี่ยมหรือกระเบะมุกกลม ประกอบด้วยแก้วมีฝาสี่ใบจานแบนรองป้านชาสองใบ ป้านหูสองใบซึ่งชุดถ้วยสี่นี้จีนก็ไม่มี

ชุดจีโบ **ทำไมจึงเรียกจีโบ?** คำว่าจีโบจะเพี้ยนจากถ้วยชาหรือกระบังหน้าพระพุทธรูปทรงเครื่องแบบลพบุรีได้ไหม ซึ่งยังหาคำตอบไม่ได้แน่นอน

ชุดจีโบ จะประกอบด้วยถาดกลมมีลิ้น ภายในถาดมีถ้วยเล็กมีฝาสี่ใบ ถ้วยใหญ่สองใบ จานแบนรองป้านสองใบ ลวดลายที่เป็นลายต่าง ๆ ตามแบบลายขบวนจีน และยังมีชุดถ้วยโถคือเป็นแบบโถเล็ก ๆ สี่ใบ โถใบใหญ่สองใบ จานรองโถสองใบ

ชุดลัมลุก เป็นแบบชุดถ้วยโถ แต่ถ้วยเล็กไม่มีฝา ก้นเล็ก

จากก้นถ้วยเล็กนี้กระมังจึงเรียกว่า**ชุดลัมลุก**

ชุดญวน นั้นเป็นการคุมเครื่องแบบไทยแต่ใส่กระเบะแบบญวน

กระเบะเป็นกระเบะสี่เหลี่ยม ที่ขากระเบะมีแป้นไม้สี่เหลี่ยมรับขาโดยรอบ ภายในกระเบะประกอบด้วยจานรองถ้วยและจานรองป้าน

จานรองถ้วยจะมีถ้วยสี่ใบแต่จะมีใบหนึ่งใหญ่กว่าอีกสามใบเรียกว่า **ถ้วยบ่ม** ซึ่งการคุมเครื่องแบบนี้ตามจริงญวนก็คงไม่มี แต่ขบวนการจัดแบบตามใจไทย

สมัยรัชกาลที่ 5 นี้ ก็ได้มีการส่งชุดชาที่ขึ้นชื่อและถือว่าเป็นงานเอกในยุคนี้อีกก็คือชุดชาที่เรียกว่า **ชุดจักรี** และ**ชุดอักษรพระนาม** ที่เรียกเป็นสามัญว่า ชุดจ.ป.ร.

ชุดที่เรียกว่าชุดจักรีเพราะที่ฝ้ายเขามีรูปจักรอยู่ตอนจุกผ้าทุกใบเป็นเครื่องกระเบื้องที่สั่งทำจากประเทศฝรั่งเศสเมื่อปี พ.ศ. 2430 จุลศักราช 1249 เป็นของข้าราชการและเป็นที่รักในงานพระเมรุท้องสนามหลวงมีทั้งหมดเจ็ดสีและมีสีเงินและสีทอง รวมเป็นเก้าสีคือเป็นสีตามวันรวมทั้งสีเงินสีทองเป็นเก้าสี

ลายที่เขียนเป็นลายดอกไม้ตามแบบอย่างยุโรป ดอกเป็นดอกขาว ใบไม้เป็นใบเข็มตัดด้วยเส้นสีทอง ดอกเป็นสีขาวเพชรดอกตามสีผืน

ชุดจักรีนี้แบ่งแยกออกเป็นชุดลาดทรงจีบประกอบด้วยฝ้ายมีฝาทรงสูงสองใบ ถ้วยเล็กสี่ใบพร้อมฝ้า และจานรองป้านสองใบ จัดเป็นหนึ่งชุดและมีชุดถ้วยสี่ ชุดถ้วยสี่จะประกอบด้วยถ้วยมีฝ้าสี่ใบพร้อมป้านสองใบพร้อมจานรอง นอกจากนั้นยังมีชุดเล็ก ๆ เป็นขนาดของเล่นใช้สอยจริง ๆ ไม่ได้ เรียกว่า **ชุดเจ้าฟ้า** แต่ชุดเจ้าฟ้านี้เป็นแบบชุดถ้วยสี่ไม่เคยพบ คงสั่งทำแต่ชุดจีบอย่างเดียว

นอกจากชุดถ้วยจักรีแล้วก็มีชุดอักษรพระนามย่อ จ.ป.ร. เรียกเป็นสามัญว่า **ถ้วยชุดจ.ป.ร**

ถ้วยชุด จ.ป.ร นี้ เป็นของที่สั่งทำจากเมืองจีนเมื่อปีพ.ศ. 2431 ที่กันถ้วยหรือกาจะทำเป็นตรา จ.ป.ร. สยามอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมเรียกว่า จ.ป.ร. สยามปี จ.ศ.1250 พ.ศ. 2431 เรียกกันทั่ว ๆ ไปว่าชุด จ.ป.ร. หรือเรียกว่า **ตราไป**

ทำไมเรียกกันว่า**ตราไป**? ซึ่งอาจจะเหมือนกับบักลักไปและมีผู้ขออนุญาตสั่งเพิ่มเติมเข้ามาอีกคือ พระยาโชฎีการาชเศรษฐี (ฮวด) เขียนที่กันถ้วยว่า **กิม ตึง ฮวด ก็** ผู้ที่ออกแบบพระนามที่เป็นตัวหนังสือย่อนี้คือ ม.จ.ประวิทย์ ชุมสาย เรียกกันโดยทั่ว ๆ ไปว่า **ท่านตึง** โดยทรงผูกแบบพระปรมาภิไธยย่อ แต่ออกแบบในขบวนจีนเช่นลายยี่ซัด ยี่คด ยี่สยาม ยี่ยาว ยี่ซ้วน ลายอีแปะ ลายอีแปะฮ่อ

ลายอักษรพระนามนี้ผู้ออกแบบได้ออกแบบเป็น จ.ป.ร.สามตัว เช่น จ.ป.ร.ยี่ยาว ตัวจ.ป.ร.จะยึดแต่ซ้อนกันอยู่ในวงกรอบสี่เหลี่ยม หรือยี่ซัด จะจัดจ.ป.ร.อยู่ในวงกรอบสี่เหลี่ยมแต่วางสลับกันไปมา ลายอีแปะจะมีอักษรพระนามในวงกลมและเงินซิก เงินอัฐของไทยอยู่ในวงกลมและมีผลไม้มงคลอันได้แก่ ทับทิม ท้อ ส้มมือประกอบด้วย ตอนส่วนล่างจะเป็นลายคลื่นหมายถึงน้ำ หรือตอนบนเกี่ยวกับค่างควา ความมีอายุยืน

ชุดจ.ป.ร.นี้จัดเป็นชุดต่างๆ เช่น ชุดจีบ ชุดจีน ชุดถ้วยสี่ ชุดถ้วยโยถ ชุดลุ่มลูกและมีชุดน้ำเย็น ประกอบด้วยขวดน้ำเย็น จานรองแก้วน้ำเย็น จานรองพร้อมถาด กระโถนทรงปากแคร์เรียบ ขบวนลายแบ่งตามประเภทชุด ทั้งมีชุดอานม้า และชุดป้านห่วงถ้วยใบเป็นกากระเบื้อง มีถ้วยชาครอบที่ฝ้ากา มีจานรองป้านพร้อม นี้เป็นแต่ขบวนลายครามชุดอักษรพระนาม

ในสมัยนี้เมื่อ**กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญในรัชกาลที่ 5** ได้ทรงตั้งเตาเผาภายหลังจากการเกิดวิกฤติการณ์วังหน้าปีพ.ศ. 2417 ทรงว่างพระภารกิจมากมาย แต่การตั้งเตาเผาเคลือบนั้นเป็นแต่เพียงสั่งหุ่นกระโถนแบบกระโถนค่อมมาจากประเทศจีนแล้วนำมาเขียนสีและเข้าไฟอ่อน ๆ ในเมืองไทย

กระโถนค่อม คือกระโถนทรงกลมเตี้ย ตอนปากขามเป็นกระพุ้งกลมที่ขอบไม่มีปากสูงแต่ปากกระโถนจะเป็นเส้นลาดลายกลมไม่สูงจึงเรียกว่ากระโถนค่อม มาเขียนลายสีเป็นภาพจับรามเกียรติ์ สอดเส้นทองต่าง ๆ หรือภาพช่างมงคลต่าง ๆ มีทั้งชนิดเล็กชนิดใหญ่ ชนิดใหญ่มีถึงขนาดกว้างหกนิ้วพุดเป็นภาพหนู

มานหักคอช้างเอราวัณ แต่ส่วนมากเป็นของประทานแต่ผู้ใกล้ชิดต่าง ๆ มากกว่า และมีพบบ้างชาชุดฝรั่งเขียนเป็นภาพพระรามทรงราชรถศึกแต่พบจำนวนน้อยมากเพราะเป็นงานฝีมือพระหัตถ์

จนกระทั่งกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญทิววงศ์ในปีพ.ศ. 2428 แล้วกระโถนวังหน้าก็หยุดไป

แต่ได้มีพวกพ่อค้าแถวบริเวณเสาชิงช้าได้สั่งถ้วยชามต่าง ๆ เป็นลายสีโดยผู้กลายเป็นรูปภาพ ได้แก่ เรื่องพระอภัยมณี ภาพทศชาติสั่งทำจากเมืองจีนเข้ามา แต่ฝีมือก็เป็นแบบเทพนมอยุธยา ปราสาทราชวังเป็นแบบจีนมากกว่าไทยแต่เป็นภาพเขียนลายสี แต่ความนิยมคงมีน้อยจึงคงมีสิ่งเพียงครั้งสองครั้งก็หมดความนิยมไป แต่ปัจจุบันก็เป็นของหายากและราคาแพง

ต่อมาพระยาสุนทรพิมล (เปลล์ วสุวัต) ท่านได้ตั้งเตาเผาเครื่องเคลือบโดยสั่งดินและช่างมาจากเมืองจีน มาเผาในเมืองไทย เขียนลายละเอียดประณีตมากเป็นลายคลื่นฟองน้ำมีหมู่เจ็อกมัจฉาต่าง ๆ ทำให้เข้าใจผิดกันว่าเป็นเตากรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ รัชกาลที่ 5

เตานี้คงตั้งมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 6 มีเผารูปภาพรามเกียรติ์ต่างๆ และมีเผาถ้วยชามโดยผู้กลายเป็นลายพญานาคอย่างถูกต้องในวงก้นชด แต่มีไม่แพร่หลายมากนัก และคงได้ผลดีก็แค่เปลี่ยนเป็นกระเบื้องเคลือบสีเขียนภาพจับเกี่ยวกับรามเกียรติ์ ถ้าถามผู้รู้บางท่านก็บอกว่าแต่เดิมคงเป็นสมบัติของบ้านนรสิงห์ ก่อนเป็นทำเนียบรัฐบาล แต่มีพบจำนวนน้อยคงสูญหายไปเสียเป็นส่วนมาก

เมื่อความนิยมมีมาก ของมีน้อย **ห้างปิกริมแอนโก** ในสมัยนั้นสั่งกระโถนคอมพิวเตอร์เขียนภาพรามเกียรติ์เหมือนกัน จากเยอรมันนี้เข้ามาเป็นที่นิยมอยู่พักหนึ่ง มีสองขนาด คือขนาดกว้าง 3-4 นิ้ว ปัจจุบันก็เป็นของหายากและมีราคาแพง

ปัจจุบันเบญจรงค์เป็นของหายากราคาแพง ที่มีเป็นสมบัติเดิมก็หวงแหนซื้อขายกันด้วยราคาแพง ก่อนที่โรงงานแถบอ้อมน้อยสมุทรสาครและราชบุรีจะผลิตขึ้นใหม่ที่อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ก็ผลิตเบญจรงค์แบบเขียนด้วยสีน้ำมัน เคลือบด้วยกาวแบบอีป็อกซ็อกายในท้องตลาดเป็นที่ชื่นชอบของผู้สะสมศิลปวัตถุอยู่ระยะหนึ่ง

ต่อมาเมื่อกรรมวิธีในการผลิตก้าวหน้าทั้งด้านเทคนิคต่าง ๆ มากขึ้น โรงงานที่อ้อมน้อยและราชบุรีต่างก็ผลิตออกมาได้เหมือนของโบราณทั้งรูปทรงและสีสันต่าง ๆ และผลิตได้จำนวนมาก ๆ ทั้งลายเทพนม นรสิงห์แบบโบราณและเทพนมแบบใหม่ แต่สีจะมีมวลมากกว่าของโบราณเพราะกรรมวิธีในการเผาเข้าไฟก็พัฒนาจากไฟฟืนเป็นเตาแก๊ส

ความอ่อนนุ่มบางครั้งก็ไม่เหมือนโบราณ ที่ไม่เหมือนนี้อาจจะเป็นเพราะสมัยนี้ต้องระวังรักษา จังหวะต่าง ๆ ไม่ให้เพี้ยนจากเดิม แต่โบราณนั้นก็คงเขียนส่งโดยไม่ต้องระวังเพราะราคาและคุณค่าในยุคนั้นคงไม่ได้คำนึงเท่าไร

ดังนั้นเบญจรงค์ในยุคนี้จึงต้องระวังไปหมดโดยพยายามเลียนแบบของเก่า ทั้งที่บางครั้งรูปแบบของเก่าก็ไม่ได้วิเศษเลิศเลอสมอไป เพราะเรามัวติดในค่านิยมแบบของเก่ากันอย่างมากมายนั่นเอง

เชิงอรรถ

1. คู่มือพันธไมตรีไทยจีนตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรื พ.ศ. 2522
 2. จากการงมพบถ้วยชามสมัยอยุธยาที่เหลือจากซากเรือล่มเป็นชามที่พบภายใต้ซากเรือจากประเทศจีน หรือใต้ทราย เป็นชามทรงบัว ทรงมะนาวตัด ชามกะลา ชามปากไปล์ บริเวณเกาะเรียนใต้ บางปะอิน ชามบางใบเป็นชามที่เขียนศักราชแผ่นดินจีนในสมัยราชวงศ์เหม็ง
-